

Upravljanje privatnim šumama u Europi

Marko Lovrić, Ivan Martinić, Matija Landekić, Mario Šporčić

Nacrtač – Abstract

Ne uzimajući u obzir države bivšega SSSR-a, šume su u Europi većinom privatne. O njima do danas ne postoje cjelovite široko obuhvatne baze podataka. Modeli upravljanja privatnim šumama uvelike variraju s obzirom na njihov udio u ukupnim šumama, na vlasničku strukturu, stupanj uređenosti sektora te njegov udio u BDP-u. Ovaj rad pruža pregled stanja privatnih šuma u Hrvatskoj, jugoistočnoj Europi te u čitavoj Europi, kao i trendove njihova upravljanja te analizu utjecaja tih trendova na privatne šume u Hrvatskoj. Relevantne studije predviđaju rast potražnje za drvom iznad razine etata u Europi. S obzirom na to da se privatnim šumama u većini država Europe gospodari nižim intenzitetom nego u državama, očekuje se da će se jaz između ponude i potražnje za drvom ispuniti približavanjem etata razini godišnjega prirasta uz povećanje razine šumskouzgojnih radova te korištenjem ekonomije razmjera u pridobivanju drva za koju je predvojet udruživanje šumoposjednika na razini operativnoga upravljanja šumama.

Ključne riječi: privatne šume, mobilizacija drva, održivo upravljanje, šumoposjedničke udruge

1. Pregled stanja privatnih šuma u Hrvatskoj – Overview of private forests in Croatia

Šume u Hrvatskoj pokrivaju 2 688 687 ha, od čega su 581 770 ha (22,6 %) privatne šume, u kojima drvena zaliha iznosi 135 m³/ha, a prirast 3,7 m³/ha. U RH postoji oko 1 500 000 parcela privatnih šuma i oko 600 000 vlasnika, pri čemu je prosječna veličina čestice 0,42 ha, a čestice često nisu povezane, niti su provedene kroz zemljišne knjige (Meštrović 1994). Gledano prema prostornomu rasporedu uprava šuma podružnica poduzeća »Hrvatske šume« d.o.o., najmanje se privatnih šuma nalazi na području UŠP Našice, Osijek i Vinkovci, a najviše na području UŠP Split, Buzet i Zagreb (Šašek 2005).

Većina drva koje se posiječe u privatnim šumama otpada na ogrjevno drvo, dok samo 29 % otpada na tehničku oblovinu. Glavni su razlozi za takvu situaciju relativno loše stanje privatnih šuma (uspoređeno s državima) te nemogućnost provođenja sječe i izrade s niskom razinom troškova, što je pretežito uzrokovano malom otvorenosću šuma i rascjepkanošću posjeda. Ne postoje službeni podatci o otvorenosti privatnih šuma u RH, međutim sigurno je da je ona manja nego u državima (14,72 m³/ha; Pentek i dr. 2007). Preko Šumarske savjetodavne službe šumoposjednici mogu tražiti subvencije iz sredstava

uplaćenih na osnovi općekorisnih funkcija šuma za projektiranje, gradnju i održavanje šumskih prometnica, pa je tako tijekom 2008. izgrađeno preko 70 km šumskih cesta kroz privatne šume, a do kraja 2008. izgrađeni su troškovnici za još 98 km (Trninić 2008).

Od zakonskih akata koji uređuju upravljanje privatnim šumama najvažniji su Zakon o šumama (2005, revidiran 2006. i 2008.), Uredba o osnivanju šumarske savjetodavne službe (2006) te Pravilnik o uređivanju šuma (2006). Prema njima privatnim šumama upravljaju njihovi vlasnici uz podršku Šumarske savjetodavne službe prema programima za gospodarenje šumama šumoposjednika, dok administrativnu odgovornost ima Odjel za privatne šume pri Ministarstvu regionalnoga razvoja, šumarstva i vodnoga gospodarstva.

Šumarska savjetodavna služba osnovana je krajem 2006. a počela je raditi početkom 2007. dok su njezine najopsežnije djelatnosti doznaka stabala i izdavanje popratnice, distribucija namjenskih sredstava OKFS-a za privatne šume, izobrazba privatnih šumovlasnika, izrada operativnih godišnjih planova sanacije i biološke obnove šuma šumoposjednika te nadzor šumskouzgojnih radova, radova na održavanju šumskih prometnica te neposredni nadzor gospodarenja privatnim šumama. Krajem 2009. ŠSS ima 87 djelatnika, od čega se u sjedištu nalaze 22, a 65 je raspoređeno u 10 podružnica. Najvažnije namjene

Tablica 1. Osnovni podatci o privatnim šumama u RH**Table 1** Basic information on private forests in Croatia

Vlasništvo Property	Površina, ha Area, ha	%	Drvena zaliha, m ³ Growing stock, m ³	%	m ³ /ha	Godišnji prirast, m ³ Increment, m ³	m ³ /ha	Etat, m ³ Annual allowable cut, m ³	m ³ /ha
Državno (»Hrvatske šume« d.o.o.) State owned (Hrvatske šume Ltd.)	2 018 987	75	302 417 000	79	150	7 960 286	3,9	5 793 500	2,9
Državne – drugi pravni subjekti State owned – other legal entities	87 930	3	17 245 000	1	196	421 510	4,8	66 100	0,7
Privatne Private	581 770	22	78 301 000	20	135	2 144 442	3,7	704 700	1,2
Ukupno Total	2 688 687	100	397 963 000	100	148	10 526 238	3,9	6 564 300	2,4

Izvor: Godišnje izvješće poduzeća »Hrvatske šume« d.o.o. za 2007. godinu – Source: Annual report of »Hrvatske šume« Ltd. for 2007

Tablica 2. Podatci o etatu u šumama RH**Table 2** Data regarding annual allowable cut in forests of Croatia

Propisani etat, m ³ Prescribed annual allowable cut, m ³	Ukupno Total	Ukupno, % Total, %	Državno State	Državno, % State, %	Privatno Private	Privatno, % Private, %	Privatno/državno, % State/private, %	
Oblo drvo – Roundwood	1	2 236 008	42	2 140 208	43	95 800	29	4
Celulozno drvo – Pulpwood	2	640 952	12	620 482	13	20 470	6	3
Ogrjevno drvo – Firewood	3	1 638 552	31	1 462 232	30	176 320	53	12
Siino drvo – Smallwood	2+3	2 279 504	43	2 082 714	42	196 790	59	9
Otpad – Wastewood	4	751 697	14	711 277	14	40 420	12	6
Ukupno – Total		5 267 209	100	4 934 199	100	333 010	100	7
Ukupno po ha – Total per ha		2,1		2,4		0,3		13

Izvor: Čavlović i Pelzman 2003. – Source: Čavlović and Pelzman 2003.

za koje privatni šumovlasnik može zatražiti naknadu iz spomenutih sredstava OKFŠ-a svi su radovi na biološkoj reprodukciji (pošumljavanje, njega, čišćenje, zaštita, konverzija itd.), za izradu programa gospodarenja te projektiranje, izgradnju i održavanje šumskih prometnica i protupožarnih prometnica. Međutim, da bi šumovlasnik dobio naknadu za navedene radove, treba biti upisan u Upisnik šumoposjednika, a preduvjet za to jesu izvadci iz katastra koji pokazuju čisto (1/1) vlasništvo na parcelama, što najčešće nije slučaj zato što zbog procesa nasljeđivanja većina parcela ima više vlasnika, a promjena vlasništva u većini slučajeva nije zabilježena u zemljišnim knjigama (Pečnik 2008). Nesređeni imovinskopravni odnosi tako i sprječavaju izradu programa upravljanja, pa samo 6 % privatnih šuma ima važeći program upravljanja, a 32 % ima programe upravljanja kojima je isteklo vrijeme važenja (Izješće o stanju šuma i šumskoga zemljišta u RH 2007, Šašek 2005).

Do kraja 2009. u RH je osnovano 36 lokalnih udruuga šumoposjednika, dva županijska saveza udruuga (u Gradu Zagrebu i Varaždinskoj županiji), a

2008. osnovan je Hrvatski savez udruuga privatnih šumovlasnika, koji za sada nije član CEPF-a (*Confederation of European Forest Owners*). Djelatnosti su udruuga prema Zakonu o udruugama (NN 88/01) propisane njihovim statutima, ali sve udruuge (i na sve tri razine) pretežito djeluju na području zastupanja interesa i stručne izobrazbe svojih članova.

Prema istraživanju profila šumovlasnika na području pokrivenom UŠP Zagreb (Čavlović 2002) prosječni je šumovlasnik »stariji od 60 godina, poljoprivrednik ili penzioner, ima osnovnoškolsko obrazovanje, nisku razinu prihoda, ne želi ili nije u mogućnosti prodati svoji šumu koju vrlo visoko nematerijalno cijeni, nije zainteresiran za njezino upravljanje, niti ga zanimaju šumarske teme i održivost, misli kratkoročno, ne želi investirati u šumu, ne koristi potencijal svoje šume i skeptičan je (43 % protiv, 23 % nisu sigurni) prema udruživanju u asocijacije šumovlasnika. Većina ih živi u selima oko ili u blizini svojih šuma (1 do 5 km). Mali broj mladih šumovlasnika živi u gradovima.«

Na nacionalnoj razini reprezentativno istraživanje iz 2008. (Glück i dr. 2008) pokazuje sličan profil, s

tim da većina (75 %) ipak zna gdje im se šuma nalazi, no jedna je četvrtina doživljava kao teret. Također je izraženo nepovjerenje prema udrugama šumoposjednika, državnoj administraciji te poduzeću »Hrvatske šume« d.o.o. Pritom je potrebno dodati da imaju više povjerenja u Šumarsku savjetodavnu službu nego u udruge, što pokazuje njihove ograničene mogućnosti rješavanja problema šumoposjednika.

2. Pregled stanja privatnih šuma u jugoistočnoj Europi – Overview of private forests in SEE region

Pojam jugoistočna Europa najčešće se povezuje za bivšu Jugoslaviju (s iznimkom Slovenije, ali uz Albaniju), pa tako i privatne šume toga područja većinski su uvjetovane poviješću unutar nekadašnje zajedničke države. Udio privatnih šuma u regiji kreće se oko 20 %, s tim da taj postotak ponajprije ovisi o razini na kojoj se nalazi proces povrata imovine njihovim vlasnicima prije Drugoga svjetskoga rata. Taj je proces najviše uznapredovao u Srbiji u kojoj je oko pola površine šuma privatno, dok je u Makedoniji samo 10 % šuma privatno. Također postoji trend prenošenja upravljačkih prava nad privatnim šumama od poduzeća nadležnih za upravljanje državnim šumama prema njihovim vlasnicima, međutim taj je

proces obilježen neusklađenošću strateških ciljeva i mjerodavne legislative, što često dovodi do nemogućnosti adekvatnoga upravljanja privatnim šumama (npr. radove u privatnim šumama u Makedoniji trebali bi obavljati samo licencirani izvođači radova, ali za sada ne postoji komora koja bi ih licencirala), ili do izostanka prijenosa prava na upravljanje (u Srbiji još uvijek privatnim šumama upravlja JP »Srbija-šume«).

2.1 Privatne šume u BIH – Private forests in Bosnia and Herzegovina

Ukupna površina šuma u BIH iznosi 2 709 769 ha, ili oko 53,4 % ukupne površine. Međutim, 24 % državne površine su pašnjaci, od čega je velik dio prerastao u šume. Po stanovniku BIH dolazi 0,74 ha šume, a 96 % šuma su na produktivnom šumskom tlu. Površina privatnih šuma iznosi 523 437 ha (ili 19 %), od čega podjednaka površina otpada na Federaciju BIH i Republiku Srpsku. Nešto više od polovice svih privatnih šuma su panjače (196 161 ha), a ostalo su visoke šume u kojima je drvena zaliha (102 m³/ha) upola manja nego u državnim šumama. Navedeni podatci datiraju iz 1986, jer nakon rata ne postoje slični relevantni podatci s obzirom na to da ne postoji ni jedinstveno ustrojstvo šumarskoga sektora na nacionalnoj razini, koje je podijeljeno na Federaciju BIH i Republiku Srpsku.

Tablica 3. Osnovni podatci o privatnim šumama nekih država jugoistočne Europe

Table 3 Basic data regarding private forests in some countries of SEE region

Država Country	Površina šuma, ha Forest area, ha	Površina privatnih šuma, ha Area of private forests, ha	Postotak površine privatnih šuma, % Percentage of private forests, %	Broj privatnih šumovlasnika Number of private forest owners	Prosječna veličina šumoposjeda, ha Size of average private forest owners' property, ha	Prosječna veličina katastarske čestice šumoposjeda, ha Size of average private forest owners' cadastral plot, ha	Broj katastarskih čestica po šumovlasniku Number of cadastral plots per private forest owner
BIH Bosnia and Herzegovina	2 710 000	523 000	19	500 000	0,50		Nekoliko Few
Hrvatska Croatia	2 688 000	581 000	22	600 000	0,97	0,48	2
Makedonija Macedonia	997 000	96 000	10	240 000	0,40		
Srbija Serbia	2 313 000	1 170 000	52	500 000 - 800 000	2,34	0,34	7

Izvor: Glück i dr. 2008. - Source: Glück i dr. 2008

U Federaciji BIH svaki kanton ima svoje poduzeće za upravljanje državnim šumama. Privatnim šumama upravljaju njihovi vlasnici prema obveznim osnovama gospodarenja za sve privatne šume na razini općine, koju zajednički financiraju šumovlasnici i kantonalne vlasti, a trebaju ih izraditi kantonalna ministarstva zadužena za šumarstvo i upravljanje državnim šumama. Taj se proces u praksi ne odvija u nekim kantonima (Glúck i dr. 2008). Kantonalna šumarska administracija ima i obavezu obavljanja dozname u privatnim šumama, označivanje trupaca, izdavanje popratnice te planiranja šumskouzgojnih radova. Prema Zakonu o šumama Federacije BIH one imaju i obvezu pružanja financijske i institucionalne potpore osnivanju udruženja privatnih šumovlasnika, međutim do sada se te radnje ne provode ni u jednom kantonu. Privatni su šumovlasnici dužni uplatiti 15 % procijenjene tržišne vrijednosti doznačene drvene mase prije prodaje u kantonalni fond za poboljšanje stanja šuma radi jednostavne biološke reprodukcije. Privatni šumovlasnici dužni su obavljati šumskouzgojne radove propisane osnovom gospodarenja, a kantonalne vlasti dužne su financijski pomoći njihovu izvođenju, ako se za to prihod ostvaren prodajom drva pokaže nedostatnim.

U Republici Srpskoj postoji jedinstveno javno poduzeće za upravljanje državnim šumama »Šume Republike Srpske«. Prema Zakonu o šumama Republike Srpske privatnim šumama trebaju upravljati njihovi vlasnici prema osnovama gospodarenja, koje se izrađuju za sve privatne šume na razini općine, dok za njezino provođenje općinsko vijeće treba dati suglasnost. Privatni šumovlasnici i općina trebaju zajednički financirati izradu osnove. Sječu i izradu u privatnim šumama obavljaju njezini vlasnici prema propisima osnove, uz suglasnost JP »Šume RS«, čiji djelatnici obavljaju doznaku i izdaju popratnicu. Šumovlasnici su također dužni uplatiti 10 % procijenjene vrijednosti doznačena drva na račun općine radi biološke reprodukcije šuma. Oni su također dužni pošumiti šumsko područje nakon požara ili vjetroloma najkasnije u roku godine dana.

2.2 Privatne šume u Makedoniji – *Private forests in Macedonia*

Šume u Makedoniji zauzimaju 1 159 600 ha, od čega je 94 146 ha (9,9 %) privatno. Drvena zaliha (64 m³/ha) i prirast (1,72 m³/ha) vrlo su niski u privatnim šumama, koje su većinom panjače (61 %), ali precizne procjene za sada nema. Privatne šume trenutno su u procesu denacionalizacije i većinom nemaju planove upravljanja. Prema zakonu o šumama područja manja od 100 ha ne moraju imati osnovu gospodarenja, a najveća privatna parcela iznosi 73 ha, međutim da postoji privatna šuma veća od

100 ha, njezin bi vlasnik morao sam platiti izradu osnove gospodarenja. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnoga upravljanja besplatno dijeli sadnice, a šumarska je inspekcija nadležna da provjeri da li se u mladoj šumi provode odgovarajuće šumskouzgojne mjere. Do 2009. stručni djelatnici JP »Makedonski šumi«, poduzeća koje upravlja državnim šumama, obavljali su sve radove u šumarstvu u privatnim šumama (osim sječe i izrade ogrjevnoga drva, koja iznosi 85 % etata). Novim Zakonom o šumama donosnim sredinom 2009. otvara se mogućnost da radove u šumarstvu trebaju obavljati za to licencirane pravne ili fizičke osobe, međutim do sada nije zaživio proces licenciranja radova u šumarstvu.

U Makedoniji postoji oko 60 000 privatnih šumovlasnika od kojih velik broj živi u gradovima, a čija je prosječna veličina parcele 0,6 ha. Godine 1997. osnovano je nacionalno udruženje vlasnika šuma (»Nacionalna asocijacija na sopstvenici na privatni šumi«), koja ima 5 regionalnih i 18 lokalnih članica, a u njima sudjeluje oko 800 šumovlasnika s preko 3000 ha.

2.3 Privatne šume u Srbiji – *Private forests in Serbia*

Šume u Srbiji obuhvaćaju 2 226 000 ha, od čega je 1 175 200 ha (52 %) privatno. Svakomu od 900 000 šumovlasnika prosječno pripada 1,27 ha, međutim fragmentacija privatnih šuma u Srbiji je najviše napredovala, pa tako trenutno postoji 3 900 000 parcela šuma prosječne veličine 0,3 ha (izvor: Nacionalna inventura šuma, 2008). Državnim šumama upravlja javno poduzeće »Srbijašume« s oko 3200 zaposlenih, a od toga oko 500 inženjera šumarstva. JP »Srbijašume« također obavlja stručno-tehničke poslove u privatnim šumama, i to:

- ⇒ izrađuje osnove gospodarenja za privatne šume
- ⇒ obavlja doznaku
- ⇒ obračunava naknadu za posječeno drvo
- ⇒ izdaje popratnicu
- ⇒ kontrolira provođenje osnove
- ⇒ savjetodavna je služba.

Godine 2006. usvojena je »Strategija razvoja šumarstva u Republici Srbiji« koja otvara mogućnost za unaprjeđenje upravljanja privatnim šumama i za razvoj privatnoga poduzetništva, ali te smjernice nisu praćene legislativnom promjenom, pa je tako još uvijek na snazi Zakon o šumama iz 1991. prema kojemu upravljanje privatnim šumama u najvećoj mjeri pripada JP »Srbijašume«.

U Srbiji postoje dvije vrste udruženja privatnih šumovlasnika:

- ⇒ »Komunalne« šume funkcioniraju na principu zadruga, sa zajedničkim upravljanjem

vlasnika koji posjeduju udjele u ukupnom vlasništvu; primjer: Šumska zajednica Beočin na Fruškoj gori.

⇒ Udruženja šumoposjednika koja zastupaju njihove interese i koja obrazuju. Do kraja 2009. osnovano ih je 10, s tim da ne postoji krovna asocijacija. Članovi udruga šumoposjednika imaju veće šume od državnoga prosjeka, a nekoliko od njih posjeduje i program upravljanja pa su usmjereni prema zajedničkomu upravljanju šumom.

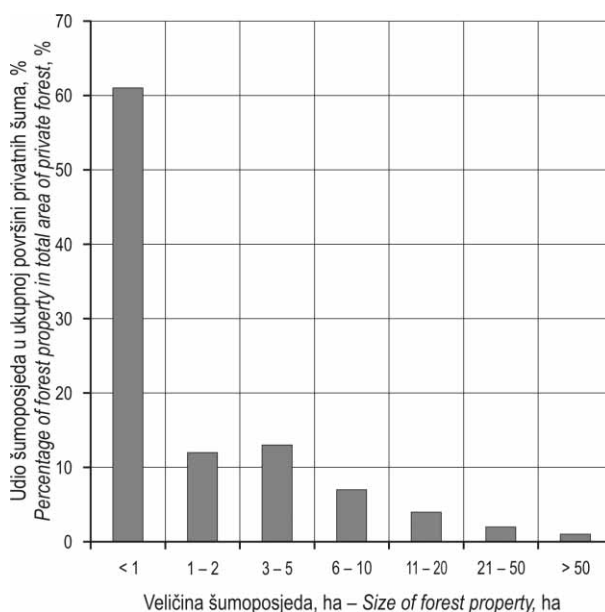
2.4 Privatne šume u Albaniji – *Private forests in Albania*

Šume u Albaniji rasprostiru se na 1 030 000 ha, što je oko 36 % kopnene površine države, od čega su 82 % državne, 17 % komunalne (»općinske«), a 1 % privatne. Sve su šume nacionalizirane 1946, i otada nastupa vrijeme njihove snažne degradacije izražene prekomjernom nekontroliranom sječom, pri čemu se površina šuma smanjila za 200 000 ha, a taj proces traje i danas. Šumarskim sektorom upravlja Opća uprava za šume i pašnjake (*Directorate General of Forests and Pastures*) pri Ministarstvu poljoprivrede i hrane. Zbog izraženoga utjecaja nelegalnih aktivnosti u sektoru šumarskim stručnjacima zaposlenima pri Upravi predane su neke od javnih ovlasti policije (pravo na nošenje kratkoga oružja, legitimiranje i zadržavanje osoba). Kako to nije bilo dostatno, namjera je Uprave bila predavanje dijela vlasništva nad šumama (i pašnjacima) lokalnomu stanovništvu čime bi se smanjila nelegalna sječa. Budući da postoji tradicionalno religiozno protivljenje prema privatnomu vlasništvu nad prirodnim resursima, postupak je krenuo prema osnivanju »komunalnih«, tj. općinskih šuma, pri čemu bi lokalna zajednica zajednički upravljala šumom. Prema tom modelu Uprava daje licenciju pravnim osobama za obavljanje djelatnosti u komunalnim šumama, što se odvija u 250 općina.

Postoji Nacionalno udruženje za komunalne šume i pašnjake (*National Association of Communal Forest and Pastures – NACFP*), koje je članica CEPF-a, a na sebe preuzima neke od funkcija savjetodavne službe.

3. Pregled privatnih šuma u Europi – *Overview of private forests in Europe*

Premda je većina šuma u zapadnoj i središnjoj Europi privatna, postoji relativno malo istraživanja na međunarodnoj razini o tom obliku vlasništva. Najobuhvatnije istraživanje o privatnim šumama proveli su FAO, UNECE, MCPFE i CEPF u zajedničkom uratku (Schmithüsen i Hirsch 2009), u kojem

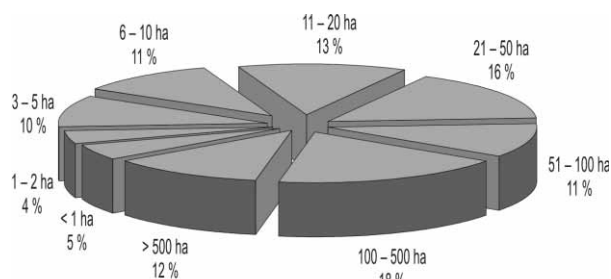
Slika 1. Razdioba šuma prema veličini čestice. Države iz uzorka: Austrija, Belgija, Bugarska, Francuska, Mađarska, Latvija, Litva, Slovačka i Velika Britanija

Fig. 1 Distribution of forests by parcel size. Sampled countries: Austria, Belgium, Bulgaria, France, Hungary, Latvia, Lithuania, Slovakia and Great Britain

je pružen pregled privatnih šuma u 38 europskih zemalja.

Postotak privatnih šuma u Europi relativno je nizak – 10 %, premda je većina šuma u zapadnoj i središnjoj Europi privatna (58 %). Razlog tomu leži u činjenici da su sve šume u Ruskoj Federaciji, Bjelorusiji i Ukrajini državne. Države s udjelom privatnih šuma većim od 60 % su Švedska, Austrija, Norveška, Slovenija, Francuska, Velika Britanija te Irska. Udio se privatnih šuma smanjuje prema istoku Europe, pa tako Češka, Rumunjska, Poljska i Bugarska imaju više od 75 % državnih šuma. Premda je prosječna veličina parcele manja od 1 ha, većina šuma (58 %) otpada na parcele veće od 20 ha. Iza tih uprosječenih vrijednosti kriju se velike razlike, pa se tako većina privatnih šuma u Poljskoj i Sloveniji nalazi na parcelama manjim od 6 ha, a u Rumunjskoj, Bugarskoj, Slovačkoj, Norveškoj i Velikoj Britaniji većina se šuma nalazi na parcelama većim od 100 ha.

Postoje različite skupine vlasnika šuma, od kojih je najbrojnija privatni vlasnici šuma. Oni se mogu razdijeliti na »ruralne« vlasnike, koji su pretežito poljoprivrednici i koji žive u blizini svoje šume i njome upravljaju, te »urbani« vlasnici šuma, koji žive daleko od svoga posjeda i najčešće nisu zainteresirani za njegovo upravljanje. Druga je skupina vlasnika drvnoprerađivačka industrija, a treća su privatne institucije, kao što su osiguravajuća poduzeća, crkvene

Izvor: Schmithüsen i Hirsch, 2009. – Source: Schmithüsen and Hirsch 2009

Slika 2. Razdioba udjela privatnih šuma prema veličini parcela za 8 država (Austrija, Belgija, Bugarska, Francuska, Mađarska, Latvija, Slovačka, Velika Britanija).

Fig. 2 Distribution of private forests by property size for eight countries (Austria, Belgium, Bulgaria, France, Hungary, Latvia, Slovakia, Great Britain)

ili obrazovne organizacije, te mirovinski ili investicijski fondovi.

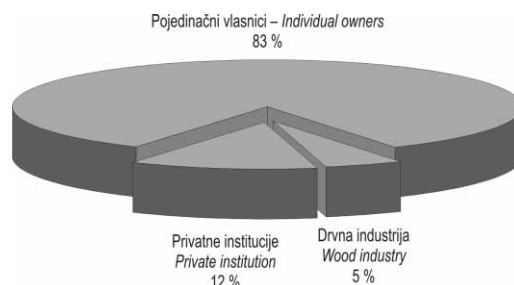
U Europi je stupanj iskorištenosti drva (uzet kao odnos etata i godišnjega prirasta) veći u državnim nego u privatnim šumama, a od toga pravila odstupa samo Bugarska, Finska i Francuska.

Najvažnije je udruženje šumoposjednika u Europi CEPF (*Confederation of European Forest Owners*), koje okuplja nacionalne asocijacije privatnih šumovlasnika, a trenutačno ima 23 članice koje zastupaju interese oko 16 milijuna šumoposjednika. CEPF djeluje na području zastupanja interesa i obrazovanja svojih članova.

Načini upravljanja i vlasništvo nad šumama u Europi prolazi kroz različite promjene, a najvažnije su:

⇒ Promjene u strukturi privatnoga šumoposjeda

U većini europskih država povećavaju se površine pod privatnim šumama. U zapadnoj Europi glavni razlog za navedeno jest povećanje broja šumovlasnika koji žive u gradovima, koji često ili prodaju svoju šumu ili predaju upravljačka prava udruženjima šumoposjednika ili poduzećima za upravljanje šumama. Taj je proces najviše izražen u Finskoj. Obrnuti proces događa se u Poljskoj, u kojoj mnoge osobe koje žive u gradovima kupuju poljoprivredno zemljište kako bi ga pretvorili u šumsko. Razlog tomu jest politika povećanja šumske površine propisana Nacionalnim šumarskim programom (1996), prema kojemu se do 2020. predviđa povećanje od 700 000 ha na štetu poljoprivrednoga zemljišta, od čega 60% se odnosi na privatne površine. Slični se procesi odvijaju i u Irskoj, u kojoj postoji izražena politika prenamjene pašnjaka i poljoprivrednoga zemljišta u šume, zbog čega se površina šuma povećala od 1990. do 2009. za 220 000 ha, od čega je 15 000 ha prenami-

Izvor: Schmithüsen i Hirsch, 2009. – Source: Schmithüsen and Hirsch 2009

Slika 3. Struktura privatnih šuma prema vlasništvu u 11 država (Belgija, Bugarska, Češka, Finska, Francuska, Mađarska, Norveška, Poljska, Rumunjska, Slovačka, Velika Britanija).

Fig. 3 Structure of private forests by ownership in eleven countries (Belgium, Bulgaria, Czech Republic, Finland, France, Hungary, Norway, Poland, Romania, Slovakia, Great Britain)

jenjeno privatno poljoprivredno zemljište u šumsko. Države sa stabilnom strukturom privatnoga šumoposjeda su Austrija, Norveška i Švedska.

⇒ Promjena vlasništva nad šumama

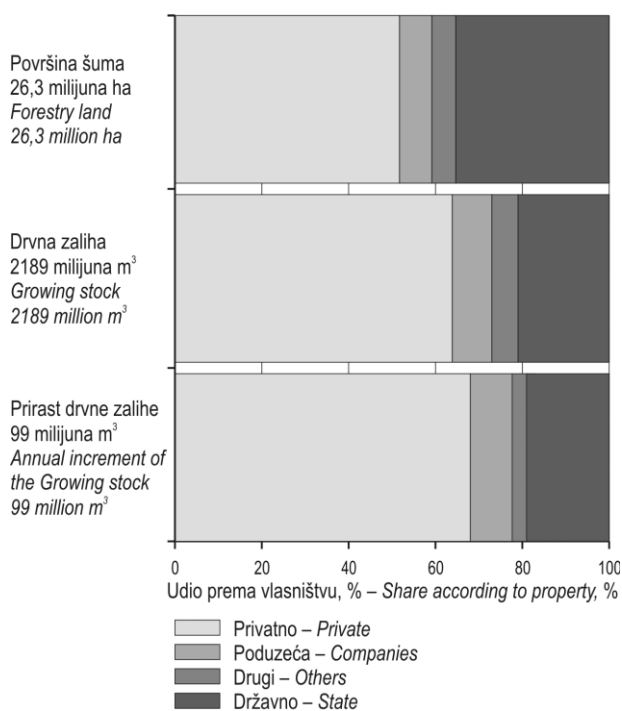
Navedeno se odnosi na procese restitucije i privatizacije zabilježene ponajprije u državama srednje i istočne Europe (zabilježeno u ovim državama: Bugarska, Češka, Njemačka, Mađarska, Latvija, Litva, Rumunjska, Slovačka, Slovenija i Srbija). Proces restitucije obavlja se u kontekstu povrata vlasništva nad šumama s obzirom na stanje prije Drugoga svjetskoga rata, od čega je iznimka Njemačka u kojoj se restitucija odnosi na vraćanje šuma u privatno vlasništvo s obzirom na stanje prije zemljišne reforme (1952) u bivšoj Njemačkoj Demokratskoj Republici.

⇒ Smanjenje veličine prosječnoga šumoposjeda i povećanje broja šumoposjednika

Ove su pojave pretežito uzrokovane nasljeđivanjem šumoposjeda i pošumljavanjem poljoprivrednih površina te su jedan od glavnih razloga niže razine učinkovitosti upravljanja privatnim šumama od državnih i jedan od glavnih izazova šumarske politike. Fragmentacija privatnoga šumoposjeda posebice je izražena u Bugarskoj, na Cipru, u Finskoj, Francuskoj, Mađarskoj, na Islandu, u Latviji, Litvi, Poljskoj, Rumunjskoj, Slovačkoj i u Sloveniji.

4. Privatne šume u Finskoj – *Private forests in Finland*

Finske se šume rasprostiru na 23 milijuna hektara te prekrivaju 75% njezine površine, čineći je time najšumovitijom državom EU-a. Malo više od polovice šuma u Finskoj je privatno (52%), te se nalazi u vlasništvu oko 920 000 ljudi, što je gotovo svaki peti stanovnik države. Prosječna veličina šumoposjeda je 23 ha, a broj parcela većih od 1 ha iznosi oko 420 000.

Izvor: nordicforestry.org – Sorce: nordicforestry.org

Slika 4. Dioba šuma u Finskoj

Fig. 4 Division of forests in Finland

U Finskoj je vrlo naglašeno »obiteljsko šumarstvo«, koje je obilježeno prenošenjem vlasništva nad šumom kroz generacije. Međutim, u posljednjih nekoliko desetljeća dolazi do dramatične socioekonomske promjene u strukturi šumovlasnika. Nepoljoprivrednici čine 81 % šumovlasnika (dok su 1970. predstavljali 24 %), od čega su umirovljenici najzastupljenija grupa, premda još uvijek većina šumovlasnika živi u slabo naseljenim ruralnim područjima. Gotovo sve (95 %) šume u Finskoj su certificirane prema PEFC shemi.

Vrlo važnu ulogu u upravljanju privatnim šumama imaju asocijacije za upravljanje šumama, registrirane kao neprofitne organizacije. Krajem 2009. godine aktivno ih je 112, s preko 300 ureda diljem države. One zapošljavaju oko 1000 inženjera šumarstva i 650 šumskih radnika. Nude usluge savjetovanja u gospodarenju šumama, izradi osnova gospodarenja (u 2006. za 200 000 ha), obavljaju sječu i izradu (oko 85 % sve sječe i izrade u privatnim šumama), obavljaju šumskouzgojne radove (oko 90 % od svih šumskouzgojnih radova u privatnim šumama), pomažu pri prodaji drva ili sami obavljaju prodaju (oko 75 % svih transakcija se savjetuje, a oko 45 % svih transakcija se obavlja uz njihovu punomoć) te osposobljavaju šumovlasnike za održivo upravljanje šumama i izvođenje jednostavnijih radova u šumarstvu. Bu-

dući da su 40 % svih šumovlasnika žene, postoje tečajevi i radionice specifično organizirane za njih.

Krovna je udruga šumovlasnika Centralna unija poljoprivrednih proizvođača i šumovlasnika koja zastupa interese svojih članova, pruža informacije o tržištu drva te preko svojih osam regionalnih podružnica nadgleda rad asocijacija za upravljanje šumama. Takav model upravljanja privatnim šumama donosi svojim vlasnicima prosječno 144 €/ha na godišnjoj razini.

5. Diskusija i zaključak – Discussion and Conclusions

Prema scenariju zadržavanja sadašnjih parametara upravljanja šumama koji je u svojoj studiji izradio UNECE/FAO (*Wood availability and demands and implications of renewable energy policies*, 2007) do 2020. nedostatak drva i biomase na europskom tržištu iznositi će oko 321 000 000 m³. To predviđanje omogućuje privatnomu sektoru da popuni razliku između ponude i potražnje. U prilog navedenomu stoji i studija CEPF-a (2007) prema kojoj je u privatnim šumama u Europi etat na razini od 60 % godišnjega prirasta, što ostavlja razliku do približavanja tih dviju vrijednosti od 150 000 000 m³, pri čemu se prirast može povećati za 25 % uz poboljšanje šumskouzgojnih mjera i metoda sječe i izrade. Problematika mobilizacije drva iz privatnih šuma na strateškoj razini očituje se u I. rezoluciji V. ministarske konferencije o zaštiti šuma u Europi koja je održana u Varšavi 2007. godine. Rezolucijom se države potpisnice obavezuju na:

- ⇒ »osiguravanje stvaranja uvjeta za poboljšanje održivoga pridobivanja drva snažnijim povezivanjem nacionalne šumarske politike s održivim razvojem, poljoprivredom, prostornim planiranjem, ruralnim razvojem, te okolišnim, energetske i industrijskim sektorom«
- ⇒ »identificiranje i uklanjanje nehotičnih prepreka povećanju održivoga pridobivanja drva i mobilizacije šuma bez obzira na vlasništvo«
- ⇒ »ispitivanje različitih praksi vezanih uz održivo upravljanje šumama te promoviranje korištenja različitih održivih sustava upravljanja šumama uključujući kratke ophodnje i panjače u skladu s nacionalnim zakonodavstvom kako bi se povećala proizvodnja drva i njegova mobilizacija koja bi odgovorila na rastuću potražnju za drvom«
- ⇒ »poticanje na podizanje kapaciteta šumovlasnika te njihovih asocijacija kako bi se poboljšala njihova suradnja i razmjena informacija, među ostalim, vezanih uz pristup tržištima drva, pružanje informacija, izobrazbu,

savjetodavne usluge, a sve zato da se osnaže i motiviraju šumovlasnici na proaktivno održivo upravljanje šumama te daljnju mobilizaciju drva«

- ⇒ »promicanje razvoja kapaciteta šumskih radnika, poduzetnika i šumarskih stručnjaka kako bi se povećale njihove sposobnosti za bolje reagiranje na promjene na tržištu drva izobrazbom, osposobljavanjem i korištenjem inovativnih tehnika«
- ⇒ »promoviranje odgovarajuće šumarske i logističke infrastrukture kako bi se ubrzao pristup drvnim resursima te fleksibilno odgovaralo na potražnju za drvom«.

Rezolucija ima veliko značenje za šumarstvo i drvenu industriju jer ona prepoznaje rastuću potrebu za drvom, koju ne treba ignorirati, već na koju treba reagirati primjerenim regulatornim, ekonomskim te informacijskim instrumentima sektorske politike.

No djelovanje u tom smjeru potencijalni je uzrok mogućega smanjenja multifunkcionalnosti i općenitoga stanja privatnih šuma, tako da fragmentacija upravljačkih prava nad šumama u isto vrijeme zahtijeva osnaživanje sustava kontrole koji u svojoj osnovi treba sadržavati široko obuhvatne čimbenike (kao što su »Paneuropski kriteriji, indikatori te smjernice na operativnoj razini za održivo upravljanje šumama« – L2 Rezolucija MCPFE-a, 1998) i koji se ne treba zadržavati samo na regulatornim elementima. Dobar je primjer ekonomske kontrole održivosti upravljanja privatnim šumama certifikacija. Obje skupine vodećih shema certifikacije u šumarstvu (FSC i PEFC) posjeduju sustave grupne certifikacije za privatne šume uz relativno niske troškove po jedinici površine, međutim može se pretpostaviti da bi se masovnije odlučivanje šumoposjednika u Hrvatskoj na takav korak moglo očekivati tek nakon što Šumarska savjetodavna služba i udruge šumoposjednika preuzmu vodstvo pri dogovaranju uvjeta i cijena prodaje drva iz privatnih šuma.

6. Literatura – References

- Pentek, T., H. Nevečerel, D. Pičman, T. Poršinsky, 2007: Forest road network in the Republic of Croatia – Status and perspectives. *CROJFE*, 28(1): 93–106.
- Trninić, S., 2008: Godišnje izvješće o radu (Annual report). Šumarska savjetodavna služba, Zagreb.
- FAO 1999. Forest Resources of Europe, CIS, North America, Australia, Japan and New Zeland, Geneva Timber and Forest Study Papers, No. 17, New York – Geneva.
- Meštović, Š., T. Starčević, 1994: Present status and development of private forests, HAZU, Zagreb.
- Pečnik, M., 2008: Razgovor za ŠSS 31. 6. 2008. u Križevcima. Internetska stranica ŠSS.
- Šašek, M., 2005: Analiza stanja privatnih šuma u Republici Hrvatskoj (Analysis of status of private forests in Croatia). Prvi susret privatnih šumovlasnika, Delnice, Prezentacija.
- MRRŠVG 2007: Izvješće o stanju šuma i šumskog zemljišta u RH 2007. (Report on status of forest and forest soil in Croatia in 2007), Zagreb.
- Čavlović, J., 2002: Private forest management in Zagreb County region. General forest management plan of Croatia 1996–2005.
- Čavlović, J., 2004: Unapređenje stanja i gospodarenja privatnim šumama na području Zagrebačke županije (Improvement of status and management of private forests in the area of Zagreb County), Šumarski fakultet Zagreb, Zagreb.
- Čavlović, J., G. Pelzman, 2002: Forests and forestry in Croatia, report to FAO–Strategy of rural areas.
- Glück, P., M. Avdibegović, A. Čabaravdić, D. Nonić, N. Petrović, S. Posavec, M. Stojanovska, 2009: Research into the organization of private forest owners' associations in the Western Balkan region – Final report of the research results. Volume I, Beč.
- Segerstéen, C., 2007: Forest owners' contribution to energy supply. Politički forum UNECE–FAO naslovljen: Opportunities and Impacts of Bioenergy Policies and Targets on the Forest and Other Sectors. Ženeva, Prezentacija.
- Bass, S., R. R. Hearne, 1997: Private sector forestry: a review of instruments for ensuring sustainability. International Institute for Environment and Development (IIED), Forestry and Land Use Series 11, London, 62 str.
- Bouriaud, L., F. Schmithüsen, 2005: Allocation of property rights on forests through ownership reform and forest policies in Central and Eastern European countries. *Swiss. For. J.*, 156(8): 297–305.
- COST Action E30 (2005) Economic integration of urban consumers' demand and rural forestry production. .
- Helles, F., B. J. Thorsen, 2005: Denmark, Country report. In: Forest sector entrepreneurship in Europe: country studies. *Acta Silvatica and Lignaria Hungarica*, str. 145–170 (posebno izdanje).
- Tomanić, S., I. Martinić, S. Sever, V. Vondra, 1997: Šumarska politika u europskom okruženju. (Forest policy in an European environment), *Mehanizacija šumarstva*, 22(2): 81–82.
- Martinić, I., M. Šporčić, V. Vondra, 2006: Inovacijski procesi kao ključ provedbe Hrvatske šumarske politike. (Innovation processes as a key to implementation of forest policy in Croatia). *Glasnik za šumske pokuse, posebno izdanje* 5: 703–714, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Martinić, I., 2002: Šumarska politika – gospodarenje šumama pred mnogim izazovima. »Znanost o potrajnom gospodarenju hrvatskim šumama« (Forest policy – Many challenges of forest management. A chapter of a book enti-

tled »Science on sustainable management of Forests in Croatia«). Znanstvena knjiga, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Šumarski institut Jastrebarsko, »Hrvatske šume« p.o. Zagreb, str. 597–605.

Martinić, I., 2002: Šumarska politika – gospodarenje šumama pred mnogim izazovima (Forest policy – forest management and its many challenges). Zbornik savjetovanja

Šumarski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Šumarski institut Jastrebarsko.

Martinić, I., S. Posavec, M. Šporčić, 2008: Time of intensive changes for croatian forestry. 10th International Symposium on Legal Aspects of European Forest Sustainable Development, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, May 7–9, 2008.

Abstract

Private Forest Management in Europe

Excluding the former SSSR, most of the forests in Europe are private. However, up to now there have been no comprehensive data bases about them. Models of private forest management vary significantly, depending on the relative share of private forests, their ownership structure, development progress of the sector and its share in the GDP. This paper provides an overview of private forests in Croatia, South-Eastern Europe and in the entire Europe, as well as a depiction of trends in their management, with the analysis of the influence of those trends on the management of private forests in Croatia. Relevant studies predict a growth of demand for timber above the level of annual allowable cut in Europe. Considering the fact that in most European countries private forests are managed with a lower intensity than state owned forests, it is expected that the difference between the projected timber demand and supply will probably be compensated by bringing the annual allowable cut in private forests close to the level of their increment, by intensifying silvicultural operations and by applying economies of scale in logging activities. In order to do so, private forest owners should join into associations that act at the level of operational forest management.

Key words: Private forests, timber mobilization, sustainable management, private forest owners associations

Adresa autorâ – Authors' addresses:

Marko Lovrić, dipl. inž. šum.

e-pošta: mlovric@sumfak.hr

Prof. dr. sc. Ivan Martinić

e-pošta: martinic@sumfak.hr

Matija Landekić, dipl. inž. šum.

e-pošta: mlandekic@sumfak.hr

Doc. dr. sc. Mario Šporčić

e-pošta: sporcic@sumfak.hr

Zavod za šumarske tehnike i tehnologije

Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Svetošimunska 25

HR – 10 000 Zagreb

Primljeno (Received): 12. 1. 2009.

Prihvaćeno (Accepted): 16. 11. 2010.